

“Vrienden van Jacob Kritzraedt”

NIEUWSBRIEF 22

Sittard, augustus 2025

Vriendendag 2025

Zoals reeds in de vorige Nieuwsbrief gemeld organiseren wij op zondagmiddag 14 september a.s. voor de Vrienden van de Stichting Jacob Kritzraedt de jaarlijkse Vriendendag. Met deze Vriendendag sluiten wij dit jaar aan bij het Open Monumentenweekend dat op zaterdag 13 en zondag 14 september in onze hele gemeente plaatsvindt.

Het thema is *'Erfgoed & Architectuur'*. Daarbij zet Sittard-Geleen in op het verkennen van de architectonische ontwikkelingen door de eeuwen heen en staat men stil bij de keuzes die wij maken voor het erfgoed in de toekomst.

We ontvangen jullie graag op **zondagmiddag 14 september a.s. in het Mariapark** aan de Oude Markt 14 te Sittard. De inloop is vanaf **13.30 uur** met een stukje Limburgse vlaai en een kopje koffie in de binnentuin van het Mariapark. Het einde van de bijeenkomst is voorzien om **17.00 uur**. Het programma heeft weer veel te bieden.

Wij beginnen om 14.00 uur met het welkomstwoord van onze voorzitter en een kort overzicht van de werkzaamheden van onze stichting in het afgelopen jaar. Daarna zal *architect Harold Janssen* van het gerenommeerde *architectenbureau SATIJNplus* nader ingaan op het thema *'Erfgoed & Architectuur'*. Dit doet hij aan de hand van een aantal voorbeelden waar een spanningsveld dat bij de herbestemming van een monument kan ontstaan tussen het oorspronkelijke concept en de eigen creativiteit van de restauratie-architect. Anderzijds kan er ook een spanningsveld zijn tussen de oorspronkelijke bestemming en de wensen van een nieuwe bestemming. Zoekt de restauratiearchitect dan een harmonie of juist een contrast?

Het programma met een korte pauze duurt tot 16.15 uur. Daarna zorgen wij ervoor dat er voldoende tijd overblijft voor een gezellige nazit met een hapje en een drankje.

Wij rekenen erop dat weer veel Vrienden aanwezig zullen zijn. Want het doel van de Vriendendag is toch om onze inzet voor het behoud en de bescherming van ons erfgoed in Sittard-Geleen breder bekend te maken, ondersteund door een groeiende kring Vrienden.

Ook dit jaar verschijnt een digitaal boekje op de site van Visit Sittard-Geleen met daarin onder andere informatie over onze Vriendendag met daarbij de mogelijkheid vriend te worden van onze stichting. Het boekje zal tijdens het weekend ook op diverse plekken beschikbaar zijn.

Graag tot op 14 september a.s. in het Mariapark!

Bijzondere prehistorische vondsten in Guttecoven

Voorafgaand aan de aanleg van een ondergrondse 150 kV-elektriciteit kabelverbinding tussen de hoogspanningsstations Graetheide en Born heeft een archeologisch onderzoek bijzondere prehistorische vondsten in de gemeente Sittard-Geleen aan het licht gebracht. Het onderzoek langs het 6,5 km lange tracé werd in opdracht van TenneT door het archeologisch onderzoeksbureau Transect samen met archeologen van de gemeente Sittard-Geleen en bouwconcern Heijmans uitgevoerd (zie onderstaande kaart met het leidingtracé).

Kaart met een deel van het leidingtracé (rode lijn) en de gebieden A en B

Ter plaatse van Guttecoven werden aan de noordoost- (gebied A) en zuidwestzijde (gebied B) van het dorp bijzondere vondsten gedaan en sporen van een aantal nederzettingen met boerderijen van meer dan 7.000 jaar oud gevonden.

Bij het uitgevoerde archeologisch onderzoek werden systematische benaderingen (systeemdenken) en technieken toegepast om de materiële overblijfselen van menselijke activiteiten uit het verleden te onderzoeken, analyseren en interpreteren.

De gevonden sporen zijn van de eerste mensen van Nederland die zich in Zuid-Limburg op een vaste locatie vestigden. Het waren boeren die deel uitmaakten van een wijdverbreide cultuur van Oekraïne tot de Atlantische Oceaan. Zij waren de vroegste gemeenschappen die

zich met landbouw bezighielden en brachten een nieuwe levenswijze die ons tot op de dag van vandaag beïnvloedt.

Archeologisch onderzoek

Begin februari van dit jaar vond in het museum Het Nieuwe Domein een publieksweekend plaats over de opgravingen bij Grasbroek (veldonderzoek gebied A) in Guttecoven. Reeds eerder, in november 2024, haalden deze opgravingen het landelijke nieuws vanwege de ontdekking van een uniek 'Erdwerk', een mogelijk verdedigingswerk uit de bandkeramische tijd, ruim 7.000 jaar geleden. Naast deze bijzondere vondst werden ook sporen uit zowel de bandkeramische als de middeleeuwse tijd blootgelegd. Archeoloog Yannick Raczinsky-Henk hield in het museum een presentatie over het veldonderzoek en de recente opgravingen. Ook waren leden van de Werkgroep Archeologie Sittard in het museum aanwezig om uitleg te geven bij de mini expositie en vragen te beantwoorden.

Een archeologisch veldonderzoek bestaat uit drie fasen: het opsporen van de vindplaats, het beoordelen van de vindplaats en het opgraven van de vindplaats. Bij archeologische veldonderzoeken wordt gebruikgemaakt van een groot aantal methoden, waaronder visueel onderzoek, geofysisch onderzoek, luchtfotografie, LiDAR (Light Detection and Ranging), een lasertechnologie om door het bepalen van afstanden tot objecten voorwerpen te ontdekken en te documenteren.

Door middel van een proefsleuvenonderzoek werden tijdens het veldonderzoek machinaal sleuven gegraven om zo inzicht te krijgen van de archeologische waarden in de ondergrond. Hierbij werden steekproefsgewijs een aantal rechthoekige sleuven gegraven van bijv. 10 bij 50 meter.

Drone-foto van machinale graafwerkzaamheden in Guttecoven-Grasbroek (gebied A)

Foto veldonderzoek met proefsleuven in gebied A

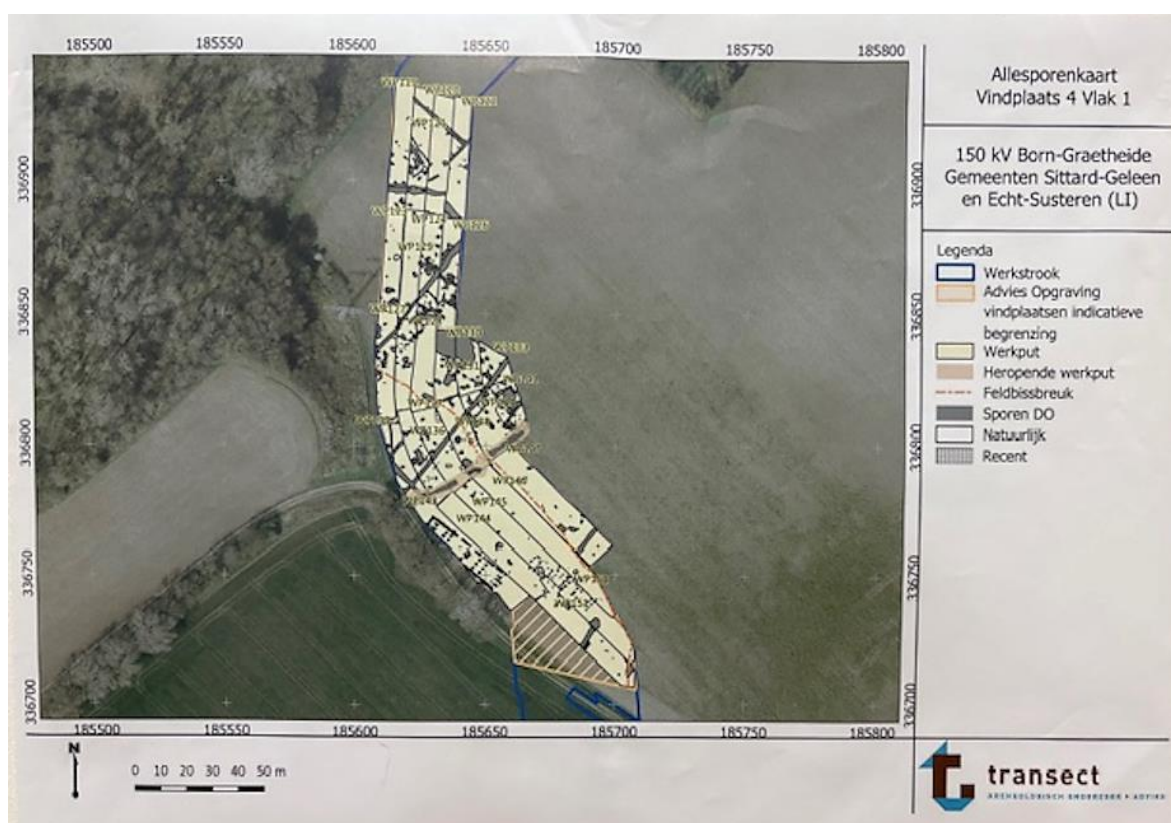

Foto archeologisch veldonderzoek met documentatie verticale bodemsneede in gebied A

Foto's opgravingen met de hand in gebied A

Daarnaast werden er nauwkeurige opgravingen met de hand uitgevoerd. Hiervoor gebruikten archeologen onder andere de volgende gereedschappen: tandenstokers, troffels, borstels, meetlinten, waterpassen, opbergzakken, pennen en potloden. De vondsten werden onder andere op kaarten vastgelegd. Hieronder een zogenaamde Allesporenkaart van Vindplaats 4 Vlak 1 in gebied A.

Allesporenkaart van Vindplaats 4 Vlak 1 Guttecoven-Grasbroek (gebied A)

Eind mei werd er een archeologische lezing voor belangstellenden gehouden die door de Werkgroep Archeologie Sittard georganiseerd werd in samenwerking met Heemkunde-vereniging De Lembergh. De archeologen Rob Paulussen en Yannick Raczinsky-Henk gingen toen dieper in op de bandkeramische vondsten bij Guttecoven-Grasbroek (gebied A) en aan de Einighauserweg (gebied B). De vondsten in dit laatste gebied zijn van een nog oudere datum.

Vroege landbouwcultuur in Zuid-Limburg

De grote landbouwrevolutie, waarbij mensen over gingen van jagers-verzamelaars naar landbouwers, begon omstreeks 12.000 v. Chr. in het huidige Midden-Oosten. Van daaruit werden in de eeuwen daarna de grenzen verlegd naar Europa. De landbouwers hadden een voorkeur voor de vestiging op de lössgronden die zich van oost naar west over Europa uitstrekken. Deze zijn van nature erg vruchtbaar en daarom geschikt voor de landbouw. Nog vóór 5.000 v. Chr. bereikte deze landbouwcultuur het huidige Nederland.

De Bandkeramiekers woonden tijdens het Neolithicum (Steentijd van 5.250-4.900 v. Chr.) op de vruchtbare lössgronden in Zuid-Limburg. Ze waren de eerste boerende migranten die een geheel nieuwe levenswijze meenamen naar deze gebieden. Zij woonden in grote, houten boerderijen, verbouwden graan en andere gewassen op akkers en hielden vee. Ook beheersten zij de techniek voor het maken van aardewerk potten. Deze versierden ze met een patroon van sierbanden, vandaar de naam 'Bandkeramiek'. Als leefgebied kozen de Bandkeramiekers voor het Graetheideplateau, het gebied waar tegenwoordig Sittard, Geleen, Beek, Elsloo en Stein liggen en de westelijke kant van de Maas in Maastricht.

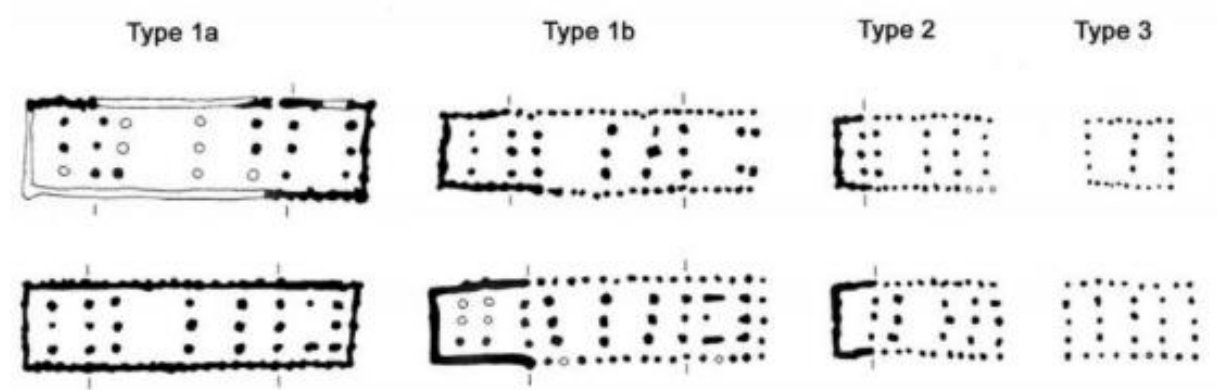
Meerdere bandkeramische nederzettingen in Guttecoven

De Bandkeramiekers woonden in houten boerderijen. Een aantal boerderijen vormden een kleine nederzetting. Voor de bouw van de boerderijen werden eikenhouten palen gebruikt die in een bepaald patroon werden geplaatst. De muren werden van planken en/of een vlechtwerk van takken besmeerd met leem gemaakt.

Foto maquette nederzetting Bandkeramiekers

In het algemeen kan men stellen dat tijdens opgravingen meestal alleen verkleuringen in de grond worden aangetroffen die de plaats aangeven waar de palen en wanden stonden. De verkleuringen vormen samen een huisplattegrond. Een enkele keer, wanneer een boerderij is afgebrand worden er brokken huttenleem gevonden. Dit zijn brokken verbrande leem waar men de afdrukken van het vlechtwerk van takken kan herkennen.

Plattegronden boerderijen

Bij de opgravingen in Guttecoven werden meerdere bandkeramische nederzettingen met boerderijen ontdekt. De huizen van de Bandkeramiekers waren vrij groot: 6 tot 8 meter breed en 15 tot 25 meter (soms meer dan 35 meter) lang. De boerderijen bestonden uit drie delen. Het middelste gedeelte was het woonterrein. In een andere gedeelte sloeg men de oogst op, terwijl het laatste huisdeel vermoedelijk - het zijn speculaties want archeologische bewijzen zijn niet gevonden - wellicht gebruikt werd als slaapvertrek, heiligdom of als extra opslag.

Foto scherven van bandkeramische potten

Het belangrijkste gereedschap dat de boeren gebruikten, waren disselbijlen. Deze waren van basalt of amfiboliet en werden gevat in een houten steel. De bijlen waren efficiënt bij het

omhakken van dikke boomstammen. Verder gebruikte men vuurstenen klingwerktuigen voor het lichtere werk. Tijdens de opgravingen werden stenen en vuurstenen voorwerpen gevonden die als gereedschap werden gebruikt. Van vuursteen maakte men onder andere klingen (mesjes), schrabbers, boortjes en pijlspitsen.

Door bomen te kappen in het bos bij de nederzetting ontstonden kleine akkers. De boeren verbouwden vijf specifieke gewassen: granen (emmer en eenkoorn), peulvruchten (linzen en erwten) en lijnzaad. De graankorrels werden met een zware steen op een maalsteen tot meel vermalen. Broodtarwe en gerst kwamen pas ná de bandkeramische cultuur in gebruik bij landbouwers.

De Bandkeramiekers hadden gedomesticeerde dieren zoals runderen, schapen, geiten en varkens. Er zijn tot nu toe geen aanwijzingen dat deze in de boerderijen werden gestald. Waarschijnlijk was het vee het hele jaar buiten. Daarbij werden de runderen zelfs ver van de nederzettingen, tot op de meer grasrijke gebieden van het huidige Midden-Limburg geweid. De dieren zagen er anders uit dan hun huidige soortgenoten. Het waren oer-varianten van de dieren die wij nu kennen.

Opgraving van een Erdwerk

Een Erdwerk is een systeem van achter elkaar liggende greppels of lange kuilen met daartussen openingen. Erdwerken kunnen een nederzetting omsluiten, maar dit is niet altijd het geval en zij komen alleen voor in de laatste fase (3^e fase) van de Bandkeramiek. Dit is de periode waarvan over het algemeen wordt aangenomen dat er sprake was van toenemende

onderlinge onrust, mogelijk door overbevolking en de instroom van nieuwe bevolkingsgroepen. Wellicht voelde men de behoefte om zich te beschermen. In Nederland zijn er tot nu toe drie Erdwerken aangetroffen (Kelmond, Elsloo en Guttecoven).

Bij de opgravingen in Guttecoven werd over een lengte van 50 meter een 2,5 meter brede en op sommige plekken 2,5 meter diepe spitvormige gracht blootgelegd. Dat was voldoende om tot de conclusie te komen dat de complete gracht een cirkel vormde. Een cirkel die een gebied van ongeveer 2 hectare moet hebben omsloten. Ofschoon dergelijke grachten in de directe omgeving van een nederzetting in de literatuur meestal omschreven worden als onderdeel van een verdedigingswerk, het Erdwerk, is de functie van deze gracht bij Guttecoven vooralsnog onduidelijk. Dit komt mede omdat de gracht tijdens de bewoning van de nederzetting weer gedeeltelijk met huishoudelijk afval werd opgevuld.

Foto's Erdwerk en spitvormige gracht

Bandkeramiek

De term 'Bandkeramiek' of meer exact de 'lineaire bandkeramische cultuur' wordt gebruikt om de oudste Europese boerencultuur mee aan te duiden die zich ontwikkelde tussen 5.500 en 4.950 v.Chr. 'Bandkeramiek' of 'lineaire bandkeramiek' verwijst naar de kenmerkende versiering waarmee deze cultuur haar aardewerk vorm gaf. Het was de Duitse archeoloog Friedrich Klopffleisch (1831-1898), hoogleraar aan de Universiteit van Jena, die de term in 1883 in de archeologie introduceerde.

De Bandkeramiek kent drie fasen: de 1^e fase was van 5.500 tot 5.300 v. Chr., de 2^e fase van 5.300 tot 5.100 v. Chr. en de 3^e fase van 5.100 tot 4.950 v. Chr. Archeologen kunnen aardewerk aan de hand van de versiering dateren.

Rond 5.300 v. Chr. (2^e fase) vond er een ontwikkeling in de versiering plaats en veranderde het aardewerk: de oude, korte lijnmotieven werden voorzien van dikke stippen. In deze fase

bereikte de bandkeramische cultuur ook Zuid-Limburg. De versiering op de potten bestaat uit rechte of ronde banden, opgevuld met lijnen en punten. De laatste 150 jaar van de bandkeramische cultuur (3^e fase) kenmerkt zich door een verdere verfijning. De motieven worden in deze periode nog verfijnder en een stuk complexer.

Foto's aardewerk bandkeramiek (5.300-5.100 v. Chr.)

Bandkeramische cultuur

Binnen de bandkeramische cultuur had de individuele nederzetting of de beperkte groep een grote autonomie. Wanneer we kijken naar de sociale verhoudingen was er geen hiërarchie of centrale autoriteit bij de bandkeramiekers. Natuurlijk bestond er wel onderling contact tussen de nederzettingen, waren er verwantschappen en trad men gezamenlijk op bij conflicten of rampen.

Over religie bij de bandkeramiekers is weinig bekend. In elk geval maakten ze menselijke figuren van aardewerk, vaak zittende vrouwen met een schaal op hun schoot. Mogelijk hadden deze beeldjes een religieuze betekenis. Sowieso waren ze gelinkt aan de landbouw. Zoals eerder gemeld, werd mogelijk ook een huisgedeelte gebruikt als heiligdom om de god(en) te vereren, maar dat is momenteel nog onderwerp van speculatie.

Romeinse en Middeleeuwse vondsten

Naast prehistorische vondsten hebben de archeologen langs het tracé ook resten van Romeinse nederzettingen ontdekt, waaronder een deel van een Romeinse weg en mogelijk een 'horreum', een groot opslaggebouw voor graan. Verder kwamen nederzettingen uit de Bronstijd en IJzertijd aan het licht, evenals boerderijen en waterputten, vermoedelijk uit de Vroege Middeleeuwen, nabij een bekend middeleeuws motte-kasteel bij Guttecoven.

Behoud en studie

Het archeologisch onderzoek ter plaatse is in juni afgerond en TenneT is nu samen met Heijmans de kabelverbinding aan het realiseren. Deze werkzaamheden zullen naar verwachting eind 2025 gereed zijn. Alle vondsten worden zorgvuldig gedocumenteerd, schoongemaakt en geanalyseerd bij archeologisch onderzoeksbureau Transect in Nieuwegein. Daarna worden de vondsten opgeslagen in het provinciaal archeologisch depot 'De Vondst' in Heerlen.

Bronvermeldingen

Archeologie Magazine, nieuws Lage Landen, tekst Jos Vermeulen

Publicatie Luc Amkreutz, hoogleraar Publieksarcheologie, Universiteit Leiden

Publicatie Ivo van Wijk, promovendus, Universiteit Leiden

Website historiek.net

Website bandkeramiek.nl

Gemeente Sittard-Geleen Nieuws

Verspreiding Nieuwsbrief

Om de informatie eenduidig te houden en fake news te voorkomen zouden wij het erg op prijs stellen als u deze Nieuwsbrief naar uw vrienden en kennissen door zou willen sturen. Uiteraard staat het u vrij om hier al dan niet gehoor aan te geven.

Wij doen dit verzoek omdat het op deze wijze mogelijk is om het werk van onze stichting en de ontwikkelingen op het gebied van monumentenzorg in Sittard breder onder de aandacht te brengen.

Nieuwe “Vrienden van Jacob Kritzraedt”

Mochten er in uw familie-, kennissen- en/of vriendenkring mensen zijn die ook graag “Vriend van Jacob Kritzraedt” willen worden, dan kunnen zij dit per mail laten weten aan onze secretaris (secretariaat@stichtingjacobkritzraedt.nl) met vermelding van naam/namen, adres, post- en mailadres en telefoonnummer.

Na overmaking van de jaarbijdrage ad € 10,00 per persoon op rekening NL18 RABO 0187 6666 01 van onze stichting, ontvangen zij het jubileumboekje dat wij uitgegeven hebben bij het 65-jarig bestaan van onze stichting in 2017, onze digitale periodieke “Nieuwsbrief” en (te zijner tijd) een uitnodiging voor onze jaarlijkse Vriendenactiviteit

Postbus 691 – 6130 AR SITTARD

secretariaat@stichtingjacobkritzraedt.nl

www.stichtingjacobkritzraedt.nl

Onze stichting is erkend als Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI)